

DALÍ: D'EL BE NEGRE AL NEW YORKER

SALVADOR DALÍ VIST PER NINOTAIRES I HUMORISTES NORD-AMERICANS I CATALANS DELS ANYS 30

Durant la dècada dels 30, el perfil i la credibilitat artística de Dalí es van anar desdibuixant a Catalunya. Als Estats Units, en canvi, el pintor despertava una gran expectació i es convertia en un valor a l'alça. Els ninotaires catalans i nord-americans van deixar constància d'aquests parers oposats.

SEBASTIÀ ROIG > TEXT

A partir de 1929, la carrera artística de Salvador Dalí es va internacionalitzar a una velocitat de vertigen. Al marge del seu talent creatiu i la seva facilitat per crear escàndols, diversos factors van contribuir a la seva projecció meteòrica: primer de tot, la seva adhesió al grup surrealista de París i la conversió de Gala Éluard en la seva parella i mànager; en segon lloc, la firma de contractes amb el marxant Camille Goemans i els galleristes Pierre Colle i Julien Levy, i en darrer terme, el caràcter multidisciplinari de l'artista, el qual, lluny de deixar-se constrènyer pels marges de la pintura, va ser capaç d'expandir-se en àmbits creatius molt diferents.

Si els anys 30 van suposar la consolidació de l'empordanès com un dels autors més prometedors en el mercat de l'art occidental, a Catalunya tot aquest procés s'observava amb escepticisme i reticència. Aquest clima l'afavorien el distanciament progressiu del pintor cap al país, que va culminar amb l'esclat de

la Guerra Civil, i el fet que les seves facècies haguessin perdut —això era el que es deia— la frescor i la gràcia de la novetat. Les revistes d'humor, com *El Be Negre* o *L'Esquella de la Torratxa*, i bona part del món intel·lectual van continuar menystenint Dalí o saltant-li a la jugular.

Els Estats Units, ben al contrari, van acollir la seva irrupció amb sorpresa, curiositat i una mentalitat més oberta. La premsa, tot i que hi marcava distàncies, el va començar a encimbellar com l'artista més extravagant del moment. Les revistes de moda i tendències com *Vogue* o *The New Yorker* també el van convertir en l'objectiu dels seus acudits, però sense emprar mai ni la sàtira ni la visceralitat.

Les revistes d'humor, com *El Be Negre* o *L'Esquella de la Torratxa*, i bona part del món intel·lectual van continuar menystenint Dalí o saltant-li a la jugular

ELS MARTIRS D'EL BE NEGRE

Els ninotaires americans solien parodiar Dalí amb elegància, ironia i subtillesa; una actitud que, en el fons, deixava traslluir la seva admiració cap a tot allò que representava el surrealisme.

Un xai (sense llana al clatell)

La proliferació de diaris i revistes satíriques en català va ser un dels efectes immediats de la proclamació de la II República Espanyola, l'abril de 1931. La publicació humorística més innovadora del període va ser el setmanari *El Be Negre*, que es va publicar des del 23 de juny de 1931 fins al 15 de juliol de 1936. Valentí Castany el va dirigir fins a final de 1933, data en què el setmanari va passar a mans de Francesc Fontanals, *Soka*.

Tot i que estava influït per Acció Catalana, *El Be Negre* era un periòdic apolític que repartia llenya en totes direccions. Com recorda Lluís Solà i Dachs, el setmanari «escarnia totes les persones i totes les institucions, i la seva crítica, acerada, desvergonyida i desprietada, causà estralls entre els personatges públics del moment».

Salvador Dalí, com era previsible, va ser un dels personatges ridiculitzats sovint a les seves pàgines. No és estrany que en el número 100 (16 de maig de 1933), el pintor fos un dels protagonistes de la il·lustració titulada «Els màrtirs

d'«El Be Negre»», on un grup de personatges és a punt de ser afusellat per la mascota de la revista. Cal dir, però, que el setmanari també envestia amb freqüència contra Joan Miró, Sebastià Gasch, J. V. Foix, M. A. Cassanyes, l'ADLAN, el GAT-CPAC i altres personatges o institucions vinculats als corrents de l'art modern. De manera idèntica, i en igualtat de condicions, el periòdic també es mofava dels representants de les tendències pictòriques o literàries més ortodoxes. Ningú no se salvava de les seves urpes. ①

Les atzagaiades d'*El Be Negre* cap al surrealisme es poden condensar en el següent gag: «El senyor Salvador Dalí continua en llibertat. Informacions igualment penibles tenim a propòsit del senyor Joan Miró» (2 d'agost de 1932). O en aquest altre: «Joan Miró ha rebut directament de París una partida de microbis de la grip destinats a posar per a una tela que té en projecte. L'arribada d'aquesta fauna microbiana sembla que serà amenitzada amb un "lunch" esplèndidament servit pels surrealistes Dalí, J. V. K. R. T. U. Foix i Buñuel» (14 de març de 1933).

Els ninotaires americans solien parodiar Dalí amb elegància, ironia i subtillesa

El darrer text, tot i ser punyent i asut, presentava un petit error conceptual: feia anys que Dalí no incloïa formes i elements «microbians» als seus quadres —ho havia fet a final dels 20, influït per Miró, Yves Tanguy i Max Ernst—. Malgrat això, els estereotips satírics continuaven associant aquest estilema a l'art surrealista. Ho veiem a l'article «Galeria d'El Be. Un Dalí inèdit», on es reproduïx el quadre *Tifus sense feina*, atribuït al figuerenc (18 de juliol de 1933). ② El text inclou bromes d'aquest calibre: «El tifus hi és expressat amb tanta emotivitat que, esguardant-lo fixament, hom no pot defugir l'idea, si més no, de sotmetre's a l'abraçada antipirètica de l'aspirina. Amb motiu de l'exhibició d'aquesta obra a les "Galeries Henriette" de París, els surrealistes, com el seu nom indica, han tramès a Salvador Dalí un brot de farigola amb una foto a tres tintes del Palau de la Quincalleria Catalana». Les al·lusions finals del paràgraf tenien a veure amb dues exposicions recents a la galeria parisenca Pierre Colle on havia participat Dalí, i amb la visita anunciada de Man Ray a Barcelona per fotografiar uns edificis de Gaudí que il·lustrarien un text sobre el modernisme que preparava el pintor.

Per descomptat, les burles cap a les pintures dalinianes no eren patrimoni exclusiu d'*El Be Negre*. Les plagats d'altres publicacions repetien

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA

3

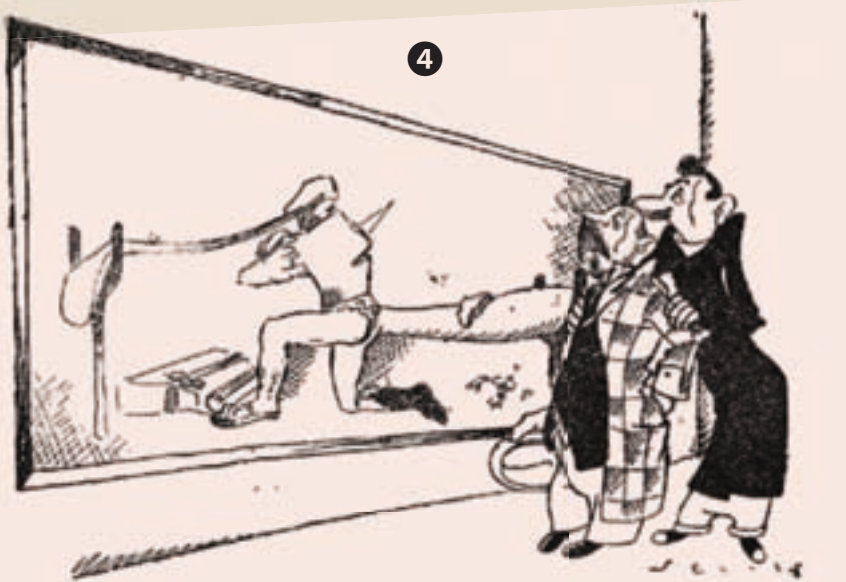

tal i ocular del pintor (*L'Esquella*, 22 de desembre de 1933). ③ ④

El surrealisme, segons els setmanaris satírics, era un art confús; fins i tot per als seus practicants. Així es desprèn d'«El pintor surrealista a l'Exposició de Primavera», acudit d'Avel·lí Artís Gener, *Tísner*, on un artista dubta sobre com cal penjar la pròpia obra (*L'Esquella*, 24 de maig de 1935). A la confusió calia afegir-hi la dificultat per entendre el que s'hi representava, com exemplifica «Surrealisme», acudit de Francesc Fontanals, *Soka*, on un espectador es declara incompetent davant els continguts d'un quadre dalinià

(*El Be Negre*, 15 de juliol de 1936). ⑤ ⑥

4

A l'Exposició Dalí

- Per què pinta aquestes coses tan estranyes aquest home?
- Perquè ho veu així.
- Així, doucs, s'hauria de fer mirar la vista.

Conferències i estridències

Les burles i l'escarni cap a les creacions de Dalí no es van restringir a l'àmbit de la pintura. Tal com ja havia passat la dècada anterior, les seves conferències amanides amb elements de *performance* van generar força blames i riotes.

La xerrada «Posició moral del surrealisme» (Ateneu Barcelonès, 22 de març de 1930), durant la qual l'artista va convertir en estelles Eugeni d'Ors i Àngel Guimerà, va obrir la caixa dels trons. Domènec de Bellmunt (pseudònim de Domènec Pallerola) va resumir l'acte a *L'Esquella de la Torratxa* en aquests termes: «El personatge Dalí, pintor inferioríssim a molts d'altres artistes de casa nostra que no han aconseguit la còtització que dóna una bona propaganda, va tenir la bona pensada de pronunciar una conferència plena d'originals estupideses, disfressades d'estridència». Després de retreure-li que reneguéss del seu país, Bellmunt demanava d'isolar l'artista, «en uns instants en què cal conservar el caliu d'una espiritualitat naixent» (28 de març de 1930). Des de llavors, el surrealista es va convertir en un empestat cultural.

Dalí es va queixar de les riotes i els impropis que li dedicaven els crítics d'art. Ho va fer durant la conferència «Per un tribunal terrorista de responsabilitats intel·lectuals» (Barcelona, 5 d'abril de 1934), on va afirmar

la broma microbiana —com demostra una vinyeta de Ricard Opisso dedicada als «pintors surrealistes nois de casa bona» (*L'Esquella de la Torratxa*, 25 d'agost de 1933)—, però també incidien en la dificultat de comprensió, l'extravagància o la gratuïtat aparent dels nous motius que l'artista incorporava al seu món icònic. Només cal veure l'acudit «A l'exposició Dalí», aparegut després d'una individual

del figuerenc a la Galeria Catalònia, on Nel·lo (Francesc Nel·lo i Ventosa) dibuixà dos espectadors que atribueixen les deformacions anatòmiques del personatge de *Lenigma de Guillem Tell* als problemes de percepció men-

El surrealisme, segons els setmanaris satírics, era un art confús; fins i tot per als seus practicants

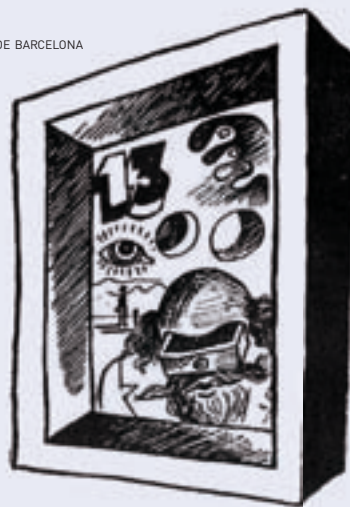
5

HERALDO DE MADRID

TISNER (d'una APA)
El pintor surrealista a l'Exposició de Primavera.
—No sé per què, però em sembla que m'han penjat
el quadre al revés...

6

SURREALISME

—Vostè ho entén, això?
—Sí, senyor!
—Dispensí; no volia ofendre'!

que, davant d'obres complexes com la seva, «la crítica indígena se surt del pas d'una manera casolana, alegroia i subtilment humorística que fa caure la cara de vergonya. La brometa és utilitzada pels crítics com a mecanisme de defensa contra llur immens i colossal complex d'inferioritat». Durant el seu parlament, Dalí també va lamentar que el qualificuessin sovint de *tocat de l'ala* i va deixar clara la que segons ell era l'única diferència dels surrealistes amb els bojos: «que nosaltres no ho som».

La conferència, però, va ser incapaç d'aturar les paròdies periodístiques, com demostra la crònica llarga i divertida de l'acte publicat al cinquè i darrer número de *Gràcia-Rambles* (14 d'abril de 1934), un setmanari de vida efímera. La referència a la bogeria hi quedava reflectida en la imatge del pintor tallant llesques d'una barra de pa, al final de la xerrada, i oferint-les «a les representacions dels manicomiss més acreditats de Catalunya assistents a l'acte, enmig d'una ovació delirant de la multitud meravellada». L'article es complementava amb «Darrer retrat de

Salvador Dalí», un collage-caricatura atribuït per Juan José Lahuerta a Avel·lí Artís Gener, *Tisner*, i Pere Calders.⁷

Tauletes de nit i rellotges tous

El desembre de 1934, la revista *D'Ací i d'Allà* va publicar un número extraordinari dirigit per Josep Lluís Sert i Joan Prats i dedicat a l'art modern del segle xx. La publicació pretenia posar «una mica d'ordre en el desordre» davant la coexistència temporal de diversos corrents estètics, i desglossava tots aquests corrents de manera entenedora, acompanyant-los de moltes il·lustracions.

El Be Negre va saludar la proesa: «Aquest número bat tots els rècords establerts fins ara en el nostre país. Fa sortir fum del cap i n'hi ha per llogar-hi cadires si hom vol que els desmais no tinguin conseqüències. Els GAT-CPACS, ADLANS, i "demés" folls que

hi han col·laborat, pot ben dir-se que s'han apuntat un "tanto", encara que hi ha gent que diu que no els ve d'un» (9 de gener de 1935).

A l'apartat sobre el surrealisme, el número extraordinari hi va incloure tres pintures dalinianes, entre les quals

7

Les conferències de Dalí, amanides amb elements de performance, van generar força blasmes i riotes

destacava *El desnonament del moble-aliment*. Des d'*El Be Negre* s'assegurà: «La senyoreta Aurea de Sarrià, en veure la reproducció d'aquest Dalí, va tenir un cobriment de "cubre-corsé" en pensar que a ella també li havien robat la tauleta de nit en una visita de compliment que li van fer uns lladres a la seva torreta de Sitges. Davant del quadro va comprendre per que se la trobava tant a faltar (la tauleta, eh?)».

L'acudit es pot relacionar amb la conferència «Misteri surrealista i fenomenal de la tauleta de nit», anunciada uns mesos abans però que no es va arribar a fer. La tauleta va reaparèixer a les pàgines d'*El Be* dins la columna «Relloctes tous mullats fan fàstic», on també s'aclaria l'origen d'aquests aparells: «Com que aquests rellotges ell se'ls havia tret del cap, els havia posat el nom de "rellotges tous", per afinitat amb els "barrets tous" que també es treuen del cap. Des d'ara ja no hi haurà més rellot-

ges de polsera, ni de butxaca. Tot seran rellotges de cap» (15 de maig de 1935).

La columna prenia com a excusa «Importància filosòfica dels rellotges tous», una altra conferència que Dalí tampoc no havia pogut impartir, i recargolava la declaració de l'autor sobre la bogeria dels surrealistes en assegurar que el pintor «establí la diferència entre els surrealistes i els boigs, declarant solemniament que els boigs no són surrealistes i, en canvi, els surrealistes són boigs».

L'art de fer les Amèriques

L'any 1936, després d'una mostra al Casal del Metge de Barcelona de dibuixos i pintures fetes per alienats, *L'Esquella* va proclamar: «Les obres d'aquests artistes tocats del cap s'as-

semblen com una gota d'aigua a una altra a les produccions dels més genials dels surrealistes». Aquesta afirmació es feia just quan, a l'altra banda de l'Atlàntic, les produccions dels més genials d'aquests autors es començaven a valorar a l'engròs.

En tenim un bon exemple en la magna exposició «Fantastic Art Dada Surrealism», celebrada al MOMA el 9 de novembre de 1936, que contenia un nombre important d'obres dalinianes. De fet, per reforçar la projecció del català a Nova York, la Julien Levy Gallery li va dedicar, el 10 de desembre, una exposició individual. Quatre dies després, la cara de Dalí va presidir la portada de la revista *Time*. La seva coronació mediàtica era absoluta.

No ens ha d'estranyar que, al cap d'un parell de mesos, la faç bigotuda de l'artista figurés dins la llarga nòmina de famosos parodiats a la mostra «Framed and Hung», organitzada a l'ACA Gallery de Nova York per dibuixants de l'American Artists Congress. La cara del pintor hi va conviure amb les de Franco, Hitler,

L'argument que considerava Dalí un pintor dotat que havia errat el camí es repetia sovint

10

A SURREALIST FAMILY HAS THE NEIGHBORS IN TO TEA

Trotsky, Eugene O'Neill, John Dos Passos i William Randolph Hearst. *The New York Times* va destacar la caricatura de Dalí com una de les «més devastadores» del conjunt (25 de febrer de 1937).

The New Yorker tampoc no es va poder resistir a l'influx artístic del figuerenc i va dedicar una portada a l'exposició del MOMA (9 de gener de 1937).^⑧ Una preciosa il·lustració de Richard Taylor mostrava uns espectadors força impertèrrits, passejant entre quadres carregats de motius dalinians. En aquells moments, Taylor publicava al setmanari novaiorquè la sèrie d'acudits «Our modern gallery of ancient favorites», on feia versions divertides i irreverents d'obres clàssiques. Al cap d'uns anys, Taylor llançà la seva mirada irònica cap als barrets i vestits creats per Dalí entre 1937 i 1938 per a la dissenyadora Elsa Schiaparelli (24 de juny de 1944).^⑨

Carl Rose, un altre gran dibuixant de *The New Yorker*, també es va inspirar en les facècies de Dalí. El primer cop es va avançar a la colorista portada de Taylor amb l'acudit «A surrealist family has the neighbors in to tea» (2 de

gener de 1937). El dibuix es referia a la conferència de Dalí a les New Burlington Galleries de Londres, l'1 de juliol de 1936, on el figuerenc s'havia presentat vestit de bus.^⑩

Aquesta *performance*, tot s'ha de dir, va ser un dels primers impactes mediàtics del pintor a escala internacional. Fins i tot *Time* en va treure una noteta amb una foto de l'artista coronat per una barretina. El xou no va passar desapercebut als redactors d'*El Be Negre*: «Dalí ha donat una conferència a l'estranger, ficat dins una escafandra de bus. Un conferenciant surrealista que accepta donar una conferència, i anar amb peus de plom? La veritat, nosaltres no ho entenem» (8 de juliol de 1936).

A diferència dels nostres humoristes, Carl Rose va entendre a la perfecció l'essència d'aquell xou i la va destil·lar en un dibuix que representa un bere-

Durant una conferència, Dalí va carregar contra l'art català del moment, que va qualificar d'«anacrònic» i «putrefacte»

11

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

"I try not to think about it in my off hours."

nar civilitzat d'una colla de surrealistes —cal suposar que anglesos— en un apartament ple de mobiliari absurd i extravagant. Un dels convidats va vestit de bus i du un clauer a la cintura, per si l'han d'ajudar a treure's l'escafandre. La posada en escena de l'acudit, plena de detalls imaginatius, sembla intuir les futures vinyetes de *The Addams Family*, que Charles Addams estava a punt de publicar en aquelles mateixes pàgines.

Carl Rose es va tornar a referir al pintor des del *New Yorker*, amb motiu de la inauguració del pavelló *Dalí's Dream of Venus* a l'Exposició Universal de Nova York. A l'acudit, la venedora d'entrades del pavelló li comenta a una companya: «Procuraré no pensar-hi en les meves hores de lleure» (5 d'agost de 1939). El dibuix destaca l'esperit de gran barraca de fires del pavelló mostrant-nos una multitud amuntegada al davant que escolta els clams d'un presentador amb un micròfon.^⑪

Carl Rose i Richard Taylor no van ser els únics ninotaires del setmanari que van dedicar somriures enginyosos a Dalí: Mike Berry va fer broma dels conegudíssims rellotges tous (25 de novembre de 1939), i Otto Soglow, el creador de la sèrie *The Little King*, va fantasiejar amb una sessió amb model

12

a l'estudi del pintor (30 de desembre de 1939). 12 13

De manera idèntica, moltes altres publicacions dels Estats Units van retratar el pintor en acudits i caricatures. Val la pena remarcar una il·lustració col·lectiva de l'artista mexicà Miguel Covarrubias, publicada a la revista *Vogue* (maig de 1938), on Dalí apareix a prop de Walt Disney —molts anys abans que treballassin junts en el film *Destino* (1946). 14

13

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA

El dibuix de Covarrubias acompanyava l'article «Our changing tastes», dedicat als famosos més imprescindibles d'aquella temporada. A la galeria de gent glamurosa, un Dalí d'ulls al·lucïnats apareix al costat d'un Disney pensatiu, sorrut i circumspecte. A l'Archivo Miguel Covarrubias de la UDLAP (Mèxic) es con-

serva una caricatura a tinta del pintor que podria haver servit de dibuix preparatori per a la versió publicada. Ambdues són un bon reflex de l'ascendent que Dalí començava a tenir dins la societat i la cultura de masses nord-americanes.

Sebastià Roig
és periodista.

14

